

УДК 159.923.38

Марина Мельник,
м. Київ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ОБДАРОВАНОСТІ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті представлено результати багаторічних досліджень теоретико-методологічного та прикладного характеру відділу діагностики обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України. Сформульовано досягнення та окреслено перспективи подальшої розроблення проблеми діагностики обдарованості.

Ключові слова: обдарованість, психодіагностика обдарованості, методи психодіагностики обдарованості.

В статье представлены результаты многолетних исследований теоретико-методологического и практического характера отдела диагностики одаренности Института одаренного ребенка НАПН Украины. Сформулированы достижения и намечены перспективы дальнейшей разработки проблемы диагностики одаренности.

Ключевые слова: одаренность, психодиагностика одаренности, методы психодиагностики одаренности.

The article includes results of many years of theoretical-methodological and practical research by the team of Department of diagnostic of giftedness of the Institute of Gifted Child of NAES of Ukraine. Achievements are formulated and perspectives are drawn of the further development of the diagnosis of giftedness.

Key words: giftedness, intellectual giftedness, psychological diagnosis of giftedness, methods of psychological diagnostics of giftedness.

Успішна реалізація інтелектуально-творчого потенціалу обдарованої особистості нині є одним з головних ресурсів соціального й економічного розвитку держави. Розв'язання означеної проблеми є суб'єктивно цінним для кожної обдарованої особистості та об'єктивно значущим для держави. Тому актуальною постає оптимізація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), яка спрямована на психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованості. Окрім цього, значущості набуває своєчасна ідентифікація обдарованої особистості.

Діагностика обдарованості не є самоціллю, а необхідним складником освітнього процесу, адже допомагає: ідентифікувати дітей, потенціал яких не розвивається в умовах масової «усередненої» освіти; визначити індивідуальні глибинні та ситуаційні фактори, що стимулюють (гальмують) реалізацію потенціалу обдарованої дитини. Складність такої діяльності зумовлена специфікою детермінації обдарованості: жодну з особистісних чи когнітивних особливостей обдарованої особистості не можна визнати універсальною, обдарованість є результатом функціонування та розвитку цілісної особистості в конкретному соціально-культурному

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

контексті [13]. Отже, особливої актуальності набуває обґрунтування теоретичних і методологічних засад психодіагностики обдарованості на різних вікових етапах.

На розв'язання вказаної проблеми спрямована науково-дослідна діяльність відділу діагностики обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України. За час існування відділу співробітниками було здійснено розв'язання низки теоретико-методологічних та практичних завдань, а саме:

- з'ясування теоретичних і методичних засад ідентифікації інтелектуальної, академічної, творчої, естетичної обдарованості у дітей та юнацтва;
- вивчення когнітивних та особистісних чинників розвитку обдарованості;
- дослідження особливостей розвитку обдарованої особистості;
- визначення сензитивно доцільних методик діагностики інтелектуальної, академічної, творчої, естетичної обдарованості (тестових, візуальних, комп'ютерних, моделювання експериментальних ситуацій);
- розроблення психодіагностичних методик виявлення обдарованості в дітей та молоді;
- обґрунтування методики педагогічної діагностики практичного інтелекту учнівської молоді.

За час існування відділу дослідники долучилися до розробки шести науково-дослідних робіт: «Методичні основи діагностики інтелектуальної обдарованості» (2007–2009 рр.); «Методичні засади діагностики академічної обдарованості учнів загальноосвітньої школи» (2010–2012 рр.); «Науково-методичні засади діагностики естетичної обдарованості дітей дошкільного та шкільного віку» (2013–2015 рр.); «Науково-методичні засади психологічної діагностики особистісних чинників розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників» (2016–2018 рр.); «Науково-методичні засади діагностики практичного інтелекту учнівської молоді» (2016–2018 рр.).

Більш детально зупинимося на узагальненні напрацювань колективу відділу діагностики обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України. У науково-дослідній роботі «Методичні засади діагностики академічної обдарованості учнів загальноосвітньої школи» [3] було визначено, що ефективна діагностика академічної обдарованості має бути побудована на таких принципах: комплексний характер оцінювання поведінки й освітньо-пізнавальної діяльності учня, достатня тривалість ідентифікації основних показників академічної обдарованості, аналіз поведінки дитини в тих сферах освітньо-пізнавальної діяльності, які більше відповідають її нахилам та інтересам, використання сучасних тренінгових, активних методів оцінювання академічної обдарованості експертами зі значним досвідом діяльності, оцінювання ознак обдарованості відносно актуального рівня психічного розвитку учня з урахуванням зони найближчого розвитку, переважна опора на екологічно валідні методи психодіагностики.

Академічну обдарованість науковці визначають як комплекс здібностей легко і швидко отримувати нову інформацію і засвоювати її незалежно від предметної сфери. Тому показниками академічної обдарованості є: успішність у навчанні; високий рівень досягнень у предметних олімпіадах та інтелектуальних змагань; рівень сформованості ключових компетенцій та освітніх компетентностей; нестандартні підходи до розв'язання освітньо-пізнавальних

завдань; притаманність різних стилів освітньої діяльності; високий рівень сформованості навичок перетворювальної діяльності; легкість, швидкість засвоєння нових знань та способів діяльності; швидкість відтворення знань і способів діяльності; глибина розуміння та відтворення знань; здібність до швидкого накопичення досвіду; самостійна пізнавальна активність; наполегливість; високий рівень мотивації досягнення та прагнення до успіху; високий рівень емоційно-оцінювального ставлення до суб'єктів освітнього середовища.

Пріоритетним для виявлення академічної обдарованості учнів визначено навчальне середовище вербальної інформації з її буквеними, цифровими, нотними конструктами. Таким чином, академічну обдарованість виявляють у таких суміжних і взаємодоповнюваних здібностях учнів, як лінгвістичні, математичні, музичні.

Узагальнення результатів експериментального вивчення проблеми дало змогу виокремити два типи академічно обдарованих учнів. Для *першого* типу характерними є вибірковість інтересів, самостійна пошуково-пізнавальна активність, допитливість, наявність задатків інтелектуальної та творчої обдарованості, схильність до мрій та фантазування, спрямованість на інтелектуальну та (або) творчу сферу професійної діяльності, перфекціонізм (що виявляється у високій вимогливості до себе). Для *другого* типу академічно обдарованих учнів характерними є нечітка, «дифузна» спрямованість інтересів та схильностей, низький рівень самостійної пошуково-пізнавальної активності, висока активність при невисокій тривожності; честолобство та схильність до конкуренції з однолітками; високий рівень цілеспрямованості, відповідальності та організованості, емоційна стійкість, самоконтроль, високий рівень продуктивності мнемічних процесів, високий рівень адаптованості до вимог до середньої освіти, що виявляється через певну конформність та готовність підкорятися авторитетам. Окрім цього, охарактеризованим типам притаманна соціальна сміливість, схильність до ризику й оптимізм.

Експериментально-дослідна діяльність дала змогу також описати схожості та відмінності у виявах академічної, інтелектуальної та творчої обдарованості учнів. Визначено, що здатність до навчання, інтелект і креативність як фактори, що є підґрунтям потенційної академічної, інтелектуальної та творчої обдарованості, корелюють між собою, проте ступінь «тісноти» зв'язків досить слабкий, що вказує на відносну автономність кожної із зазначених когнітивних здібностей. За узагальненим показником академічної обдарованості (академічна успішність, експертне оцінювання здатності до навчання, пізнавальної активності, наявність позашкільних академічних досягнень) можна передбачити високий інтелект, проте не креативність. Інтелектуально обдаровані учні самостійні в мисленні, критичні, мають потребу в розумінні та осмисленні світу. Тоді як академічно обдаровані учні більш адаптивні й використовують високий рівень інтелектуального розвитку для пристосування, відповідності вимогам оточуючого середовища. Окрім цього, для інтелектуально обдарованих учнів кореляція інтелекту й успішності є мінімальною. Погані результати в освіті демонструють як учні з низьким інтелектом, так і високоінтелектуальні. У контексті академічної обдарованості, особливої значущості набувають мотиваційно-особистісні детермінанти (зовнішня мотивація, спрямованість особистості, «Я-концепція»).

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

Вивчення детермінант розвитку обдарованості було продовжено в науково-дослідній діяльності відділу, а саме: «Науково-методичні засади діагностики естетичної обдарованості дітей дошкільного та шкільного віку» [4; 7; 10]. Зокрема, досліджували оцінювальну функцію психіки в реалізації обдарованості загалом, та естетичної обдарованості зокрема. У дослідженні також було створено концепцію діагностики естетичної обдарованості та розроблено практичний інструментарій її виявлення.

Естетичну обдарованість дослідники визначали як функціональну систему, інтегральним параметром якої є здатність до оцінювання, а також представляли у вигляді ієрархічної трирівневої структури:

– *пасивно-реактивний рівень*, компонентами якого є перцептивний (підвищена, порівняно з популяцією, чутливість до краси і гармонії, готовність та вміння бачити гарне й естетичне там, де інші не помічають) та емоційно-чуттєвий (здатністю до глибокого переживання краси через активізацію і розвиток естетичних почуттів);

– *ментально-критичний*, що виявляється в здатності до оцінювання, формування аргументованого естетичного судження, переконливого оформлення власного висновку;

– *активно-творчий*, свідченням якого є здатність особистості створювати продукт/продукцію, що відповідає критерію естетичного та високо оцінюється експертами.

За результатами експериментального дослідження було з'ясовано, що естетична обдарованість пов'язана зі стильовими особливостями оцінювальної діяльності. Було виявлено, що учні із задатками естетичної обдарованості уникають негативного оцінювання під час сприйняття інформативно невизначених стимулів (що вказує на їх схильність позитивно сприймати світ, відкритість новому досвіду), не схильні до крайнощів за оцінювання та інтерпретації інформації (що зумовлено їхньою здатністю помічати незначні нюанси та відтінки) й уникають як простих, так і складних оцінювальних шкал. Окрім цього, було доведено, що естетична обдарованість не пов'язана з рівнем креативності, адже серед естетично обдарованих дітей є як високо творчі, так і навпаки. Для естетично обдарованих дітей характерним є високий рівень саморегуляції довільної психічної активності, гнучкість і пластичність в реалізації планів, залежність від думок та оцінювання оточуючих. Також було встановлено, що естетична обдарованість позитивно пов'язана з вербальним і математичним інтелектом, а також (на рівні статистичної тенденції) з просторовим інтелектом та експертним оцінюванням вчителів, що слугує підтвердженням значущості оцінювальної функції як інтелектуальної операції.

Естетична обдарованість дошкільника визначалася як комплекс індивідуально-психологічних властивостей дитини, що забезпечують високу успішність естетизації різних видів дитячої діяльності. Критеріями естетичної обдарованості дитини дошкільного віку виступають: потреба в сприйнятті та мотивація до створення естетичного, переживання естетичних почуттів, наявність уявлень про естетичне, сформованість естетичного смаку, адекватність оцінювання естетичного, здатність створювати естетичне в різних видах дитячої діяльності. Тому методика діагностики естетичної обдарованості дошкільників має охоплювати поетапне застосування наступних методів: експертного оцінювання, спостереження, анкетування

(вчителів і батьків), методика незавершених речень (містить бесіду з дітьми), моделювання експериментальних ситуацій, ігрові тестові завдання, аналіз продуктів дитячої діяльності.

Експериментальне дослідження вікових особливостей розвитку естетичної обдарованості дітей дошкільного віку підтвердило, що більшості респондентів властиві окремі ознаки естетичної обдарованості та окремі її вияви в певному виді діяльності. Встановлено, що на результати розвитку естетичної обдарованості у дітей дошкільного віку суттєво впливає стан цілеспрямованої психолого-педагогічної діяльності відповідного змісту.

Здійснені дослідження дали змогу визначити обдарованість особистості як індивідуальний когнітивний, мотиваційний, соціальний тощо потенціал, що допомагає досягати значних результатів в одній або більше сферах. Тому дослідження з теми «Науково-методичні засади психологічної діагностики особистісних чинників розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників» стало логічним етапом подальшої розробки проблеми діагностики обдарованості колективом відділу [2; 5].

Метою науково-дослідної діяльності було розроблення комплексу методів психологічної діагностики особистісних чинників розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників, схильних до дослідної діяльності, створення технології їх практичного використання.

Концептуальна ідея дослідження базувалася на припущенні, що обдарованість є функціональною системою, де системотвірним фактором постає особистісна складова. Саме особистість (інтереси та схильності, ціннісно-мотиваційні чинники, система емоційно-вольової саморегуляції, особистісні якості та властивості) виступає каталізатором розвитку когнітивних ресурсів. Окрім того, в деяких випадках особистісні якості можуть виступати як чинники, що гальмують або блокують розкриття обдарованості. Це значно звужує можливості самоактуалізації обдарованої особистості та досягнення нею успіху в обраній діяльності.

В основі психологічної діагностики особистісних чинників розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників покладено модель, що дає змогу систематизувати особистісні детермінанти інтелектуальної обдарованості в цілісну ієрархічну співвідпорядкованість. Зазначена модель охоплює:

- *принципи*: цілісності, комплексності, надійності, компліментарності, довготривалості, позитивної діагностики, динамічної діагностики;

- *критерії та показники обдарованості*:

- *внутрішній критерій*, показниками якого є особистісні та когнітивні особливості особистості, зокрема високий рівень інтелекту та креативності, перфекціонізм, нонконформізм, готовність до автономного існування, толерантність до невизначеності, схильність до ризику та прийняття інтуїтивних рішень в умовах дефіциту інформації, схильність до розв'язання завдань понад встановлені вимоги, ступінь спрямованості на цінності творчо-продуктивної самореалізації у житті, допитливість, відкритість досвіду тощо;

- *зовнішній критерій*, показниками якого є: успішність особистості в одній або декількох сферах, легкість засвоєння знань, глибина розуміння та відтворення знань, самостійна пізнавальна активність, задоволеність діяльністю тощо;

Розділ III. Психологічні проблеми обдарованої особистості

- *методи діагностики*: вивчення когнітивних та особистісних особливостей особистості, експертне оцінювання обдарованості;
- *визначення індивідуальних* глибинних і ситуаційних *факторів*, що стимулюють (гальмують) реалізацію потенціалу обдарованого старшокласника;
- *рекомендації учасникам* освітнього процесу щодо створення сприятливого середовища розвитку та реалізації обдарованості.

За результатами емпіричного дослідження проблеми було встановлено, що інтелектуально обдарованим старшокласникам, схильним до дослідної діяльності, властиві: розумова самостійність, підвищена критичність мислення, здатність самостійно виходити на глобальне, філософське осмислення складних інтелектуальних проблем, нонконформізм, протистояння авторитетам у разі впевненості у своїй правоті, підвищений раціоналізм, самодостатність, емоційна зрілість. Для таких учнів характерною є схильність до переживання самотності, заперечення альтруїстичних і підприємницьких цінностей, орієнтація на ризик під час професійного вибору та схильністю брати відповідальність на себе при управлінні кар'єрою, вони інтуїтивно-логічні, винахідливі, перфекціоністи.

Окрім цього, встановлено відмінності в когнітивно-поведінкових та особистісних виявах інтелектуально обдарованих старшокласників, схильних до дослідної діяльності, які захищають роботи на відділеннях точних і гуманітарних наук Малої академії наук України. Було виявлено, що учні, які захищають роботи на відділеннях гуманітарних наук частіше за учнів, які захищають роботи на відділеннях точних наук, демонструють гармонійний тип спілкування, не схильні до конфліктів, більш активні, комунікабельні, допитливі, схильні до творчого пошуку. Такі учні частіше орієнтуються на такі цінності: щастя та благополуччя інших людей, щасливе сімейне життя, гармонія з оточуючим світом. Для них важливо бути толерантними та поблажливими. Вони також більш доброзичливі, конформні та менш конфліктні, мають більш високий рівень саморегуляції. Разом з тим, їм властива дещо більша чутливість і тривожність. Таких учнів можна зарахувати до експансивного типу особистості з просоціальною та гуманістичною спрямованістю. Їм притаманний високий рівень емоційної зрілості, хороша адаптація до міжособистісного та формально-професійного соціального простору.

Учні, які захищають роботи на відділеннях точних наук, схильні до інтроверсії, незалежні, самостійні, об'єктивні та досить точні в оцінюванні людей, подій та явищ. Їх можна охарактеризувати як раціонально-логічних, зосереджених на задоволенні власних потреб і цілей. Такі учні частіше, порівняно з однолітками, орієнтуються на цінності безпеки, здоров'я, матеріально забезпеченого життя. Їм також важливо бути сміливою, розумною та вимогливою до себе та оточуючих.

За результатами дослідження частотного поділу 16 типів темпераменту (в межах типології К. Г. Юнга) встановлено відмінності інтелектуально обдарованих старшокласників, схильних до дослідної діяльності, від учнівського загалу. Визначено, що учні-члени МАН України більш раціональні, інтуїтивні й емоційні у реакціях, учинках та прийнятті рішень. Вивчення відмінностей між експериментальною та контрольною групами на рівні чотирьох типів темпераменту показало, що інтуїтивно-чуттєвий (інтуїтивно-емоційний) тип

зустрічається серед учнів-членів МАН України частіше, а сенсорно-імпульсивний (сенсорно-іраціональний) тип – рідше.

Також було досліджено професійні орієнтації учнів, схильних до науково-дослідної діяльності (учні-члени МАН України). Результати експериментального вивчення проблеми показали відмінності у виборах артистичних (творчих) і конвенційних (нетворчих) професій. Учні з середніми успіхами у навчанні більше зорієнтовані на творче самовираження, а призери конкурсу обирають види діяльності, які дають змогу застосовувати «консервативні», алгоритмізовані підходи до розв'язання задач. Рівні інтересу до інтелектуально-аналітичної діяльності в обох групах не відрізняються.

Окрім цього, за час діяльності відділу науковцями було схарактеризовано особливості дизайн-діяльності та її можливості під час діагностики обдарованості [8; 11], обґрунтовано й апробовано педагогічні умови виявлення художньо-технічної обдарованості в умовах професійної дизайн-освіти [12], описано методику діагностики практичного інтелекту учнівської молоді [9].

Таким чином, узагальнення напрацювань досліджень відділу діагностики Інституту обдарованої дитини НАПН України надає можливість визначити вагомі теоретико-методологічні та прикладні здобутки:

- з'ясовано теоретико-методологічні засади ідентифікації інтелектуальної, академічної, творчої, естетичної обдарованості в дітей та юнацтва;

- розроблено моделі діагностики інтелектуальної, академічної, творчої, естетичної обдарованості в дітей та юнацтва;

- з'ясовано особливості взаємозв'язку когнітивних та особистісних чинників розвитку обдарованості;

- обґрунтовано та розроблено науково-методичні засади діагностики практичного інтелекту учнівської молоді;

- схарактеризовано особливості дизайн-діяльності та її можливості під час діагностики обдарованості;

- адаптовано й апробовано деякі діагностичні методики для роботи з обдарованими дітьми (тест «Типи креативності» К. Венкера, тест невербальної креативності Р. Вільямса, тест розумового розвитку для абітурієнтів та старшокласників (АСТУР), тест емоційної спрямованості Б. Додонова, методика вивчення естетичної обдарованості «Мистецтвознавець», тест структури інтелекту Р. Амтхауера, експертна оцінювальна анкета для визначення учнів з ознаками інтелектуальної та академічної обдарованості);

- комп'ютеризовано профорієнтаційну психодіагностичну програму для старшокласників і тест розумового розвитку для старшокласників та абітурієнтів (АСТУР);

- розроблено методику виявлення особливостей розвитку винахідливості дошкільників.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо зі зміщенням акцентів розроблення проблеми діагностики обдарованості в напрямі неklasичної психології, а саме: із вивчення конкретних психологічних якостей, властивостей, станів тощо на дослідження цілісної особистості, що наділена унікальним внутрішнім світом, здатна до саморозвитку та самоздійснення. Відтак, актуальним є вивчення смислових параметрів, що є основою сприйняття

особистістю себе, інших людей, об'єктів, подій, дослідження особливостей побудови обдарованою особистістю інтегрованого образу світу. В означеному контексті актуальним є дослідження особистісних конструктів обдарованої особистості (згідно з теорією Дж. Келлі), що дозволить виокремити фактори, які лежать в основі побудови життєвих стратегій. Це сприятиме, на наше переконання, покращенню психолого-педагогічного супроводу розвитку обдарованої особистості, підвищенню рівня науково-методичного забезпечення педагогічних працівників закладів освіти, які працюють з обдарованими дітьми та молоддю.

Використані літературні джерела

1. *Бельская Н. А.* Роль оценочной функции психики в структуре эстетической одаренности: пособие / Н. А. Бельская. – Киев : Ин-т одаренного ребенка, 2014. – 94 с.
2. *Бельська Н. А.* Типологія та методи виявлення інтелектуально обдарованих старшокласників, схильних до дослідницької діяльності : посібник / Н. А. Бельська. – Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2016. – 200 с.
3. *Буров О. Ю.* Методичні засади діагностики академічної обдарованості учнів загальноосвітньої школи : монографія / О. Ю. Буров, В. У. Кузьменко, Н. А. Бельська ; за ред. О. Ю. Булова. – Київ : Інформ. сист., 2012. – 202 с.
4. *Малиношевська А. В.* Виявлення естетичної обдарованості у підлітків : посібник / А. В. Малиношевська. – Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2015. – 70 с.
5. *Мельник М. Ю.* Портфоліо інтелектуально обдарованого старшокласника, схильного до дослідницької діяльності : метод. рек. / М. Ю. Мельник. – Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2017. – 42 с.
6. Методичні засади діагностики естетичної обдарованості дітей та молоді : монографія / В. Тименко, Н. Аніщенко, Н. Бельська, В. Кузьменко, Е. Помиткін. – Київ, 2015. – 216 с.
7. Роль оценочной функции психики в структуре эстетической одаренности : пособие / Н. А. Бельская. – Киев : Институт одаренного ребенка, 2014. – 94 с.
8. *Тименко В. П.* Ігродизайн обдарованої дитини: визрівання емоцій і почуттів особистості : монографія / В. П. Тименко, О. М. Коберник, Т. О. Шевчук. – Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2009. – 250 с.
9. *Тименко В. П.* Методика діагностики практичного інтелекту учнівської молоді : метод. посіб. / В. П. Тименко, М. Ю. Мельник, О. Г. Грицан. – Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України. – 2017. – 156 с.
10. *Тименко В. П.* Методичні засади діагностики естетичної обдарованості дітей та молоді : монографія / В. П. Тименко, Н. В. Аніщенко, В. У. Кузьменко, Н. А. Бельська та ін. – Київ, 2015. – 216 с.
11. *Тименко В. П.* Початкова дизайн-освіта: теорія і практика формування конструктивних умінь особистості : монографія / В. П. Тименко. – Київ : Пед. думка, 2009. – 381 с.
12. *Тименко В. П.* Професійна дизайн-освіта: теорія і практика художньої обробки деревини / В. П. Тименко, В. К. Сидоренко, Л. В. Оршанський. – Київ : Пед. думка, 2007. – 288 с.
13. *Щебланова Е. И.* Неуспешные одаренные школьники / Е. И. Щебланова. – 2-е изд. – М. : БИНОМ. Лаборатория знаний, 2013. – 245 с.

Bibliography

1. *Belskaia N. A.* Rol otsenochnoi funktsyy psykhyky v strukture estetycheskoi odarennosti: posobyе / N. A. Belskaia. – Kyev : Yn-t odarennoho rebenka, 2014. – 94 s.
2. *Bielska N. A.* Typolohiia ta metody vyivlennia intelektualno obdarovanykh starshoklasnykiv, skhylnykh do doslidnytskoi diialnosti : posibnyk / N. A. Bielska. – Kyiv : In-t obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2016. – 200 s.
3. *Burov O. Yu.* Metodychni zasady diahnostyky akademichnoi obdarovanosti uchniv zahalnoosvitnoi shkoly : monohrafiia / O. Yu. Burov, V. U. Kuzmenko, N. A. Bielska ; za red. O. Yu. Burova. – Kyiv : Inform. syst., 2012. – 202 s.
4. *Malynoshevska A. V.* Vyivlennia estetychnoi obdarovanosti u pidlitkiv : posibnyk / A. V. Malynoshevska. – Kyiv : In-t obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2015. – 70 s.
5. *Melnyk M. Yu.* Portfolio intelektualno obdarovanoho starshoklasnyka, skhylnoho do doslidnytskoi diialnosti : metod. rek. / M. Yu. Melnyk. – Kyiv : In-t obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2017. – 42 s.
6. *Metodychni zasady diahnostyky estetychnoi obdarovanosti ditei ta molodi : monohrafiia / V. Tymenko, N. Anishchenko, N. Bielska, V. Kuzmenko, E. Pomytkin.* – Kyiv, 2015. – 216 s.
7. *Rol otsenochnoi funktsyy psykhyky v strukture estetycheskoi odarennosti : posobyе / N. A. Belskaia.* – Kyev : Ynstytut odarennoho rebenka, 2014. – 94 s.
8. *Tymenko V. P.* Ihrodyzain obdarovanoi dytyny: vyzrivannia emotsii i pochuttiv osobystosti : monohrafiia / V. P. Tymenko, O. M. Kobernyk, T. O. Shevchuk. – Kyiv : In-t obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy, 2009. – 250 s.
9. *Tymenko V. P.* Metodyka diahnostyky praktychnoho intelektu uchnivskoi molodi : metod. posib. / V. P. Tymenko, M. Yu. Melnyk, O. H. Hrytsan. – Kyiv : In-t obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy. – 2017. – 156 s.
10. *Tymenko V. P.* Metodychni zasady diahnostyky estetychnoi obdarovanosti ditei ta molodi : monohrafiia / V. P. Tymenko, N. V. Anishchenko, V. U. Kuzmenko, N. A. Bielska ta in. – Kyiv, 2015. – 216 s.
11. *Tymenko V. P.* Pochatkova dyzain-osvita: teoriia i praktyka formuvannia konstruktyvnykh umin osobystosti : monohrafiia / V. P. Tymenko. – Kyiv : Ped. dumka, 2009. – 381 s.
12. *Tymenko V. P.* Profesiina dyzain-osvita: teoriia i praktyka khudozhnoi obrobky derevyny / V. P. Tymenko, V. K. Sydorenko, L. V. Orshanskyi. – Kyiv : Ped. dumka, 2007. – 288 s.
13. *Shcheblanova E. Y.* Neuspeshnye odarennye shkolnyky / E. Y. Shcheblanova. – 2-e yzd. – M. : BYNOM. Laboratoryia znanyi, 2013. – 245 s.